

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

Наталія РУДАКОВА

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР

Частина II
НЕКАЗКОВА ПРОЗА.
НАРОДНИЙ ЛІРО-ЕПОС

Методичні рекомендації

УДК 801.81:398.2(=161.2):378.147(075.8)
Р88

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф, О. В. Наумовська
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
д-р філол. наук, проф. Н. М. Ярмоленко
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 13 від 26 травня 2026 року)*

Рудакова Наталія

Р88 Український фольклор. Ч. II. Неказкова проза. Народний ліро-епос : метод. рекомендації / Наталія Рудакова. К.: ВПЦ "Київський університет", 2026. 44 с.

ISBN 978-966-933-430-5

Методичні рекомендації до курсу "Український фольклор. Ч. II. Неказкова проза. Народний ліро-епос" для здобувачів освіти спеціальності В11 Філологія (за спеціалізацією 09 "Фольклористика") ОС "Бакалавр" освітньо-професійної програми "Фольклористика, українська мова і література та іноземна мова". Видання містить тематичний план лекцій і семінарів, завдання для самостійної роботи, контрольні запитання, порівняльні таблиці, творчі завдання, схему жанрової системи народного епосу та глосарій основних термінів. Матеріали спрямовані на формування умінь аналізувати жанрову природу творів неказкової прози і ліро-епосу, розрізняти їх різновиди за диференційними ознаками та застосовувати понятійно-категоріальний апарат фольклористики у роботі з текстом.

УДК 801.81:398.2(=161.2):378.147(075.8)

ISBN 978-966-933-430-5

© Наталія Рудакова, 2026

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2026

**І. Загальна характеристика
тематичного блоку
"Неказкова проза. Народний ліро-епос"
Частина II. навчальної дисципліни
"Український фольклор"**

"Український фольклор" – багатосеместрова навчальна дисципліна, обов'язковий компонент освітньо-професійної програми "Фольклористика, українська мова і література та іноземна мова" для здобувачів освіти спеціальності В 11 Філологія (за спеціалізацією 09 "Фольклористика") освітнього ступеня бакалавр, галузі знань В "Культура, мистецтво та гуманітарні науки".

Дисципліна викладається у 3-му семестрі у кількості 6 кредитів та передбачає поділ на дві частини (тематичні блоки), кожен по 3 кредити: Частина I. "Народний гумор. Казкова проза" та Частина II. "Неказкова проза. Народний ліро-епос", завершується іспитом.

Дисципліна "Український фольклор" належить до переліку обов'язкових, базових дисциплін, викладається протягом чотирьох семестрів – відповідно до навчального плану освітньо-професійної програми "Фольклористика, українська мова і література та іноземна мова". У 3 семестрі дисципліна поділена на дві змістові частини: "Народний гумор. Казкова проза", "Неказкова проза. Народний ліро-епос". Друга частина передбачає вивчення неказкової прози та народного ліро-епосу, зокрема дослідження цих жанрів, класифікацій, поезики, методів дослідження та зв'язок з іншими видами фольклору.

Тематичний блок **"Неказкова проза. Народний ліро-епос"** складається з 3 кредитів ECTS і відповідно має загальну кількість годин – 90 з них: лекційних – 18 годин, семінарських – 27 годин, самостійної роботи – 45 годин.

Тематичний блок "Неказкова проза. Народний ліро-епос" розглядається як ключовий і невід'ємний компонент у засвоєнні базового курсу "Український фольклор", що має на меті забезпечити фахову підготовку випускника за спеціальністю В 11 Філологія (за спеціалізацією 09 "Фольклористика").

Мета тематичного блоку дисципліни – вивчення студентами еволюції та поетичної специфіки жанрів неказкової прози та ліро-епосу, законів їх творення та особливостей модифікації.

Попередні вимоги до опанування тематичного блоку "Неказкова проза. Народний ліро-епос" навчальної дисципліни "Український фольклор":

✓ До початку вивчення цієї дисципліни студенти повинні **знати** – основні характеристики фольклору як форми традиційної народної творчості; зв'язок фольклористики з іншими гуманітарними дисциплінами; володіти базовими фактологічними знаннями у сфері гуманітаристики.

✓ **Уміти** працювати з різноманітними навчальними й науковими джерелами інформації, уміти їх аналізувати, узагальнювати та формулювати висновки; збирати та інтерпретувати інформацію про специфіку фольклорних жанрів; використовувати базові поняття під час аналізу фольклорних явищ; планувати та оцінювати власну роботу; застосовувати інтерактивні та мультимедійні технології.

✓ **Володіти елементарними навичками** наукового дослідження, пошуку та опрацювання навчальної й наукової інформації; застосування фахових джерел, зокрема іншомовних; виявляти критичне мислення під час аналізу явищ; роботи з фольклорними текстами; створювати змістовні усні та письмові повідомлення; ефективно взаємодіяти та співпрацювати в навчальних ситуаціях пошукового характеру.

Цілі навчальної дисципліни спрямовані на досягнення загальних та фахових компетентностей випускника (за описом ОПП "Фольклористика, українська мова і література та іноземна мова") у проекції на матеріал курсу, зокрема: **ЗК 5.** Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел. **ЗК 7.** Здатність працювати в команді та автономно і застосовувати знання у практичних ситуаціях. **ЗК 10.** Навички

використання інформаційних і комунікаційних технологій. **ФК 3.** Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії фольклористики. **ФК 7.** Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову(и), що вивчається(ються), в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя. **ФК 10.** Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (англійська/німецька/іспанська/французька) мовами. **ФК 13.** Здатність обґрунтовувати, планувати, виконувати та описувати філологічні дослідження, вміти їх презентувати у науковій комунікації з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій.

Структура тематичного блоку
"Неказкова проза. Народний ліро-епос"
навчальної дисципліни "Український фольклор", частина II

Тематичний план занять.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
Змістова частина II. "Неказкова проза. Народний ліро-епос"				
1	Неказковий народний епос у системі народної словесності. Жанрова парадигма.	2	2	6
2	Легенда. Типологія жанрових різновидів.	4	6	8
3	Переказ у системі неказкових народнопоетичних жанрів.	2	4	6
4	Народне оповідання. Бувальщина. Специфіка жанрів.	2	4	6
5	Дума як самобутній жанр народної творчості українців.	4	4	8
6	Народна балада. Жанрові ознаки.	2	2	5
7	Народна історична пісня. Пісня-хроніка.	2	4	6
Всього за змістовою частиною II		18	26	45

II. Тематичний план лекцій, семінарських занять, завдання для самостійної роботи, контрольні запитання, рекомендована література

У цьому розділі деталізовано перелік питань, які винесені на лекційні заняття, запропоновано сім лекційних тем для опанування тематичного блоку навчальної дисципліни. Подано теми семінарських занять із переліком питань для обговорення, а також визначено завдання, передбачені для виконання здобувачами освіти під час проведення семінарських занять та завдання для самостійної роботи. До кожної теми подано орієнтовний список рекомендованої літератури. Аудиторне навчання з пропонованого курсу передбачає лекції та семінарські заняття, що дозволяє вповні засвоїти матеріал здобувачами освіти другого року навчання ОС "бакалавр".

Тема 1

Неказковий народний епос у системі народної словесності. Жанрова парадигма

1. Українська народна неказкова проза. Система жанрів народного епосу.
2. Критерії визначення жанрів усної народної прози:
  - Епічна часова дистанція;
  - Епічна просторова дистанція;
  - Епічний ракурс;
  - Епічна позиція.
3. Особливості функціонування народної неказкової прози.
4. Проблема контамінації неказкових епічних жанрів.

Семінарське заняття

1. Народна проза як відображення світогляду, культури та ментальності народу.
2. Проблема класифікації жанрів усної народної прози у фольклористиці.

3. Основні наукові підходи до поділу народної неказкової прози.
4. Епічний ракурс і епічна дистанція як критерії аналізу народної прози.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати та законспектувати розділ "Неказкова народна проза" з праці В. Давидюка "Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі)".
2. Скласти схему жанрів української народної неказкової прози.

Контрольні запитання

1. Що таке народна неказкова проза і яке її значення для розуміння світогляду та історії народу?
2. Які основні підходи до класифікації жанрів усної народної прози існують у фольклористиці?
3. У чому полягає сутність класифікації оповідної прози, запропонованої Х. Сидовим?
4. Які критерії та підходи використав С. Мишанич для визначення епічного ракурсу та епічної дистанції?
5. Чому народна проза вважається важливим джерелом для вивчення світогляду та етногенезу народу?
6. У чому полягає проблема класифікації жанрів усної народної прози у фольклористиці?
7. Які основні принципи поділу народної прози запропонували зарубіжні вчені?
8. Як С.Мишанич пояснює поняття епічного ракурсу та епічної дистанції і які їх основні типи?

Рекомендована література

1. Давидюк В. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання третє, виправлене, доповнене й перероблене. Луцьк: ПВД "Твердиня", 2014. 448 с. URL:<https://core.ac.uk/download/pdf/153586606.pdf>
2. Дмитренко М. Український фольклор: жанри неказкової прози. Монографія. Київ: Паливода А. В., 2023. 368 с.

3. Дунаєвська Л. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій : монографія. 2-е вид., стер. Київ: Київський університет, 2009. 303 с.

4. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів. Підручник. Київ: ВПК "Експрес-Поліграф", 2012. 336 с.

5. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. Київ, 2005. С.484-536.

6. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. 623 с.

Тема 2

Легенда. Типологія жанрових різновидів

1. Історія дослідження жанру.
2. Походження легенди, зв'язок із міфологією, релігією та національною історією.
3. Міфологічна легенда.
4. Апокрифічна легенда.
5. Історико-героїчна легенда.
6. Художні особливості тексту.

Семінарське заняття

Неказкова народна проза: міфологічна легенда

1. Визначення жанрової специфіки легенди.
2. Легенда. Класифікація. Міфологічна легенда.
3. Тематичні групи міфологічної легенди.
4. Образна система демонологічної легенди. Легенди про мавок, русалок, чортів, домовиків, водяників, мерців, тощо.
5. Збирання, публікації, дослідження міфологічної легенди.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати розвідку В. Давидюка "Українська міфологічна легенда".
2. Підготувати презентацію на тему "Персонажі демонологічної легенди" (по одному персонажу).
3. Скласти 5 тестових завдань закритого типу.

Семінарське заняття

Неказкова народна проза: апокрифічна легенда

1. Апокрифічна легенда. Зв'язок із церковною книжністю. Біблійні та народні легенди.
2. Тематичні групи апокрифічних легенд.
3. Персонажі апокрифічних легенд.
4. Збирання, публікації, дослідження апокрифічних легенд.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти 5 тестових завдань закритого типу.
2. Підготувати доповідь по персонажах апокрифічних легенд (по одному персонажу).

Семінарське заняття

Неказкова народна проза: історико-героїчна легенда

1. Історико-героїчна легенда: художні особливості.
2. Тематичні групи історико-героїчних легенд.
3. Збирання, публікації, дослідження історико-героїчних легенд.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти 5 тестових завдань закритого типу.
2. Підготувати доповідь по персонажах історико-героїчних легенд (по одному персонажу).

Контрольні запитання і завдання

1. З яким джерелом більшість учених пов'язує походження легенди?
2. Які ознаки неказкової прози виділив К. Чистов?
3. Яку роль відіграють надприродні персонажі в легендах?
4. Яка позиція оповідача щодо описуваних подій?
5. Чому легенди вважаються історичною (неказковою) прозою?
6. Порівняйте принципи класифікації легенд у М. Драгоманова, Ф. Колесси: у чому їх відмінності?
7. Чому легенда, за твердженням дослідників, відійшла від сучо біблійно-християнської традиції?

8. Як можна пояснити поєднання язичницьких і християнських елементів у народних легендах?

9. Яка класифікація легенд є найбільш повною і чому? Обґрунтуйте свою думку на основі тексту.

10. Як у міфологічних легендах поєднуються реальні та надприродні персонажі?

11. У чому полягає сутність антропоморфічних легенд і як вони пов'язані з анімізмом?

12. Які природні явища найчастіше персоніфікуються в антропоморфічних легендах?

13. Як у легендах зображуються надприродні істоти, пов'язані з долею, хворобами чи злиднями?

14. Чи можна вважати легенду самостійним жанром, якщо вона поєднує риси різних типів оповідей? Обґрунтуйте відповідь.

15. У чому проявляється вплив тотемізму на формування зооморфічних легенд?

16. Як міфологічні легенди відображають систему вірувань і цінностей давнього суспільства?

17. Чому апокрифічні легенди займають відокремлене місце в українському фольклорі?

18. Які чинники визначають специфіку апокрифічних легенд?

19. Які образи та персонажі найчастіше зустрічаються в апокрифічних легендах?

20. Як у апокрифічних легендах поєднуються християнські та язичницькі елементи?

21. Чому Біблія вважається умовним джерелом апокрифічних легенд?

22. Які риси мають образи апостолів Петра і Павла в народних легендах?

23. Що таке есхатологічні легенди і на яких джерелах вони базуються?

24. Чим історичні легенди відрізняються від інших видів легенд?

25. Чому історичні легенди вважають проміжною ланкою між легендою і переказом?

26. Які елементи (реальні чи фантастичні) переважають в історичних легендах?

27. На які тематичні групи поділяються історичні легенди?

28. Які легенди називаються героїчними?
29. У чому полягає зв'язок між історичними легендами та казковою прозою?
30. Чому фантастичний елемент є обов'язковим у легендах?
31. Як у легендах поєднуються реальні історичні події та вигадані елементи?
32. Що таке мандрівні сюжети у легендах?

Рекомендована література

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. К., 1992. 415 с.
2. Гнатюк В. Нарис української міфології. Львів, 2020. 263 с.
3. Галицько-руські народні легенди. Етнографічний збірник. Т. 12-13. Львів, 1902.
4. Героїчний епос українського народу. Хрестоматія. Київ, 1993. 432 с.
5. Гринченко Б. Д. Из уст народа. Малорусские рассказы, сказки и пр. Чернигов, 1901.
6. Давидюк В.Ф. Українська міфологічна легенда. Львів, 1992. 347 с.
7. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк, 1997. 324 с.
8. Дунаєвська Л. Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій : монографія. 2-е вид., стер. Київ: Київський університет, 2009. 303 с.
9. Драгоманов М. Малоруські народні перекази й оповідання. Звід Михайла Драгоманова. К., 1876.
10. Знадоби до української демонології. Зібрав Володимир Гнатюк. Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1912. Том 33. http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/wp-content/uploads/sites/3/2021/04/Etnografichnyj_zbirnyk_Tom_33_Lviv1912_Znadoby_do_ukr_demonolohii_t2_1.pdf
11. Записки о Южной Руси: Издал П.Кулиш. К.: Дніпро, 1994.
12. Легенди і перекази. К.: Наукова думка, 1985.
13. Лановик З., Лановик М. Українська усна народна творчість: Підручник. Київ, 2005. С.484-536.

14. Лінтур П.В. Легенди Закарпаття. Легенди Карпат, післяслово. Ужгород, 1968. 237 с.

15. Рудакова Н. Засоби героїзації образів козаків у легенді (проблеми генези звеличення). Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. Вип. 11. К., 2001. С. 69-74.

16. Рудакова Н. Міфологічні образи та мотиви – підгрунття фольклорної моделі козаччини. Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. Вип. 36. К., 2012. С. 235-239.

17. Рудакова Н. Тема козацтва в українській народній неказковій прозі. Міжнародний науковий журнал "Science and education a new dimension". Серія "Philology", VIII(72). Будапешт, 2020. С.56-60.

18. Рудакова Н. "Дзвонять струни кобзи, вирушає військо, козаки за правду і за волю йдуть!": реалізація концепту ПЕРЕМОГА в народній неказковій прозі. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка, № 2 (38). К., 2025. С. 114-117. <https://philology-journal.com/index.php/journal/article/view/354>

19. Українські міфи, демонологія, легенди. Київ, 1992. 149 с.

20. Труди етнографічно-статистичної експедиції до Західно-Руського краю, організованої Імператорським Російським Географічним товариством. Південно-Західний відділ: Матеріали та дослідження / зібрав П. П. Чубинський. Санкт-Петербург, 1872-1878. У 7 томах.

Тема 3

Переказ у системі неказкових народнопоетичних жанрів

1. Переказ VS легенда: проблеми жанрової диференціації.
2. Класифікаційні підходи.
3. Історична основа.

Семінарське заняття

Переказ як складова неказкової народної прози

1. Визначення жанрової специфіки переказу.
2. Переказ. Класифікація. Історико-хронологічні цикли.
3. Перекази, відображення в них історії Київської Русі.
4. Збирання, публікації, дослідження переказів.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати передмову М. Драгоманова "Малорусские народные предания и рассказы".
2. Підібрати тексти переказів різних циклів. Здійснити ідейно-художній аналіз текстів. Звернути увагу на історизмі, засобах героїзації персонажів, які мають історичних прототипів.
3. Скласти 5 тестових завдань закритого типу.

Контрольні запитання

1. Яке місце займають історичні перекази серед прозових жанрів фольклору?
2. Що таке перекази і про що вони розповідають?
3. Яке значення мали перекази для передачі знань між поколіннями?
4. На які групи умовно поділяють історичні перекази?
5. Які події відображені в переказах про ординську навалу?
6. Який образ героя-богатиря представлений у переказах про Київ?
7. Як у переказах змальовано боротьбу українців із загарбниками?
8. Які художні засоби використовуються в історичних переказах?
9. Хто з письменників використовував історичні перекази у своїх творах?
10. Хто з науковців займався збиранням і дослідженням переказів?
11. Як змінювався процес збирання та публікації історичних переказів?

Рекомендована література

1. Давидюк В. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі). Луцьк, 2009. 436 с.
2. М. Драгоманова "Малорусские народные предания и рассказы".
3. Золота скриня. Народні легенди й перекази з Північної Волині й Західного Полісся. Зібрав і упоряд В. Давидюк. Луцьк: "Вежа", 1996. 175 с.

4. Історичні перекази українців. Збір. та опрацював В.Сокіл. Львів: Вид-во М.Коць, 2003. 176 с.
5. Кейда Ф. Український фольклор про гайдамаччину. К., "Вирий", 1999. 342 с.
6. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. 623 с.
7. Рудакова Н. Український історичний епос: художня трансформація образу козака. Літературознавчі студії. Зб. наук. праць. Вип. 37 (Ч.2). К., 2013. С. 266-272.
8. Рудакова Н. Художня рецепція образу козака в українській народній неказковій прозі. Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. Вип. 42. К., 2017. С. 151-157.
9. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат. Київ: Наукова думка, 1995. 157 с.
10. Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти. Львів, 2003. 320 с.

Тема 4

Народне оповідання. Бувальщина.

Специфіка жанрів

1. Жанрова своєрідність народного оповідання та бувальщини.
2. Особливості побутування текстів, динаміка творення й згасання зразків.
3. Проблеми міжжанрової дифузії.

Семінарське заняття

Жанрові особливості

народного оповідання та бувальщини

1. Визначення жанрової специфіки народного оповідання.
2. Народне оповідання. Класифікація.
3. Бувальщина. Тематичні групи.
4. Збирання, публікації, дослідження народних оповідань та бувальщин.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати передмову С.Мишанича до збірки "Народні оповідання".
2. Підібрати тексти народних оповідань (3 од.) та бувальщин (3 од.) і здійснити ідейно-художній аналіз текстів.
3. Скласти 8 тестових завдань закритого типу.

Контрольні запитання

1. Які основні риси властиві народним оповіданням?
2. У чому полягає відмінність народних оповідань від переказів?
3. Яку роль відіграє оповідач у народних оповіданнях?
4. Як визначав народні оповідання Філарет Колесса?
5. Які види оповідань включає поняття "меморати"?
6. Які події можуть бути предметом зображення в народних оповіданнях?
7. У чому полягала дискусія щодо належності народних оповідань до фольклору?
8. Які функції виконують народні оповідання?
9. Які принципи класифікації пропонуються для поділу оповідань?
10. На які основні групи поділяються народні оповідання за тематично-хронологічним принципом?
11. Чому народні оповідання вважаються продуктивною формою неказкової прози сьогодні?
12. Що таке бувальщина?
13. Чим бувальщини подібні до народних оповідань?
14. Яку роль відіграє оповідач у бувальщинах?
15. Які тематичні групи бувальщин можна виділити?
16. Чому жанр бувальщин вважається складним і малодослідженим?

Рекомендована література

1. Кейда Ф., Мишанич С. Гайдамаки та опришки – виразники національно-визвольних змагань українського народу. Донецьк, 1995. 101 с.
2. Лановик З., Лановик М. Українська усна народна творчість: Підручник. Київ, 2005. С.536-557.

3. Мишанич С.В. Усні народні оповідання: Питання поетики. Київ, 1986. 327 с.

4. Мишанич С. Усні хроніки народного життя. Народні оповідання (упоряд., вст. ст. і прим. С.В. Мишанича). Київ: Дніпро, 1986. С. 5-16.

5. Народні оповідання / Вступ. ст. С Мишанича. Київ, 1986. 336 с.

6. Народні оповідання про опришків. Зібрав Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка.

7. Сокіл В. Фольклорна проза про голодомори ХХ ст. в Україні: парадигма тексту. Монографія. Львів, 2017. 448 с.

8. Халюк Л. Жанрові особливості усних народних оповідань українців-переселенців про переселення 1947 року: порівняльний аналіз. Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. Вип. 37. Київ, 2012. С. 326-332.

9. Халюк Л. М. Усні народні оповідання українців-переселенців Лемківщини, Холмщини, Підляшшя та Надсяння: жанрово-тематична специфіка, художні особливості. Монографія. Київ, 2014. С. 39-65. http://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2013/Haluk_usni_nar_opovid.pdf

10. Ягело С. Демонологічне оповідання: дефініція та історія терміна. Матеріали до української етнології, 21 (24). Львів, 2022. С. 103-111.

Тема 5

Дума як самобутній жанр народної творчості українців

1. Жанрове параметрування творів.
2. Особливості поетики.
3. Періодизація текстів.
4. Інститут лірництва і кобзарства.

Семінарське заняття

Дума як унікальний жанр фольклору

1. Дума. Жанрові особливості. Засоби поетики.
2. Основні тематичні цикли дум. Образна система.

3. Народні співці України: кобзарі та лірники.
4. Збирання, публікації, дослідження дум.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати вступну статтю С.Грици "Українські думи – народнопісенний епос" у книзі "Українські народні думи".
2. Здійснити ідейно-художній аналіз дум: "Двох братів-невольників пісня", "Втеча трьох братів з города Озова", "Козак нетяга Фесько Ганжа Андигер", "Смерть козака-бандуриста", "Хмельницький і Василь молдавський (Похід в Молдавію)", "Перемога Корсунська", "Проводи козака до війська", "Вдова і три сини".
3. Підготувати презентацію на одну з тем: "Дума як жанр народної творчості українців", "Жанрова своєрідність українських дум", "Виконавці дум. Кобзарські школи", "Сучасні кобзарі та бандуристи", "Кобзарство і лірництво в українській культурі".

Контрольні запитання

1. Яке первісне значення мало слово "дума" у давньо-українських джерелах?
2. У якому значенні слово "дума" вживалося у XVI столітті?
3. Який зв'язок існує між думами та похоронними голосіннями?
4. Які теми висвітлювалися в думах у XVII столітті?
5. Чим думи відрізняються від балад?
6. Яку особливість виконання мають думи?
7. Що таке речитатив і як він використовується у виконанні дум?
8. Чому думи вважаються імпровізаційними творами?
9. Які композиційні елементи характерні для дум?
10. Що таке "заплачка" і яку функцію вона виконує?
11. Що таке "славословіє" і яку роль воно відіграє?
12. Як архаїзми та старослов'янізми впливають на стиль дум?
13. Що таке анафора і як вона проявляється у думах?
14. Яку роль відіграють ліричні відступи у думах?
15. На які основні групи поділяються думи за сучасною класифікацією?

16. Про що розповідає "Дума про Самійла Кішку" і яке її історичне підґрунтя?
17. У чому полягає моральний конфлікт у думі про втечу трьох братів з Азова?
18. Чим суспільно-побутові думи відрізняються від героїчних?
19. У який історичний період виникли суспільно-побутові думи?
20. Хто з дослідників зробив внесок у сучасне вивчення дум?
21. Чому кобзарство вважається унікальним культурно-історичним явищем?
22. Яку структуру мали кобзарські братства?
23. Які етапи навчання проходив майбутній кобзар?
24. Що означала "визвілка", "одклінщина" у кобзарській традиції?
25. Як передавалася традиція кобзарського мистецтва?

Рекомендована література

1. Героїчний епос українського народу. Хрестоматія. Київ: Либідь, 1993. 432 с.
2. Грица С. Мелос української народної епіки. К., 1979. 246 с.
3. Грушевська К. Українські народні думи. К. Т.1. 1927. Т.2. 1931.
4. Кирдан Б., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні. Київ, 1980. С.108-110.
5. Колесса Ф. Українські народні думи. Львів, 1920. С.8-17.
6. Куліш П. "Записки о Южной Руси" <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=4392>
7. Лановик З., Лановик М. Українська усна народна творчість: Підручник. Київ, 2005. С.243-301.
8. Малинська Н.А. Думна героїка. Канон. Література. Онтологія спадковості. Київ, 2001. 276 с.
9. Набок М. Кобзарство у контексті етнокультурної самобутності українців та народів Близького Сходу. Народознавчі зонити 4 (178). Львів, 2024. С.799-809.
10. Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. 424 с.

11. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. 623 с.

12. Старцівство: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX – поч. XX ст.)

13. Українські народні думи. Київ, 2007, 824 с.

14. Українські народні думи як феномен традиційної культури //Українські народні думи: У 5 т. Т. 1. Думи раннього козацького періоду [Упоряд.: М. К. Дмитренко, Г. В. Довженок (тексти). С. Й. Грица (мелодії); передмови: М. К. Дмитренка, С. Й. Грици; статті, коментарі, примітки Г. В. Довженок, А. Ю. Ясенчук, т. М. Шевчук, О. І. Шалак, Н. М. Пазяк, І. І. Кімакович; за заг. ред. М. К. Дмитренка, С. Й. Грици; відп. ред. Г. А. Скрипник]. Київ: ІМФЕ НАН України, 2009. С. 6-32.

15. Ярмоленко Н. Український усний героїчний епос: динаміка традиції: монографія. Київ, Черкаси, 2010. 552 с.

Тема 6

Народна балада. Жанрові ознаки

1. Тематично-стильові особливості.
2. Класифікація народних балад.
3. Художня специфіка.

Семінарське заняття

Українська народна балада як складова фольклорної спадщини

1. Балада. Визначення жанру.
2. Систематизація та класифікація народних балад.
3. Збирання, публікації, дослідження народних балад.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати розвідку Качмар М. "Метаморфоза в українських народних баладах: генетично-функціональний аспект".
2. Здійснити ідейно-художній аналіз балад: "Оженила мати неволею сина", "Ой на горі вогонь горить", "Бондарівна", "Лимерівна".
3. Скласти 5 тестових завдань закритого типу.

Контрольні запитання

1. Чому трагічність є важливою рисою балади?
2. Які тематичні групи народних балад виділяє О. І. Дей?
3. Як поєднання епічного, ліричного та драматичного начал формує художню специфіку балади?
4. Яким чином балада відображає типові конфлікти певної історичної епохи?
5. Чому в баладі важливішим є тип героя, ніж конкретна історична достовірність подій?
6. Порівняйте образ героя (на прикладі Олекси Довбуша) у баладі, легенді та історичній пісні. У чому полягають відмінності?
7. Як трагічність сюжету впливає на емоційне сприйняття балади слухачем або читачем?
8. Як визначення Олексія Дея доповнює або уточнює попередні трактування жанру балади?
9. Чому в народних баладах героями виступають звичайні люди, а не міфічні персонажі?
10. Як контраст між буденністю героїв і винятковістю подій впливає на художній ефект балади?
11. Як у баладі поєднуються елементи реальності та фантастики? Яку функцію виконує фантастика?
12. Чому мотив зради і помсти є одним із центральних у народних баладах?

Рекомендована література

1. Балади. Кохання та дошлюбні взаємини. Упоряд. О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук (тексти), А. І. Іваницький (мелодії); відп. ред. М. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1987. 472 с.
2. Ганіч О. М. Проблема походження української народної балади: автореф. дис. канд. філол. Наук за спец. 10.01.07 – фольклористика. Львів, 2007. 20 с.
3. Дах М. Літературне життя народної балади "Ой не ходи, Грицю...": проблема олітературення сюжету і жанру: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук за спец. 10.01.07. – фольклористика. Львів, 2001. 20 с.

4. Дей О. І. Українська народна балада. Київ: Наукова думка, 1986. 263 с.

5. Качмар М. Метаморфоза в українських народних баладах: генетично-функціональний аспект. Народознавчі зошити: серія філологічна. 2014. № 4 (118). С. 741-747. <https://nz.lviv.ua/archiv/2014-4/13.pdf>

6. Козловський В. Естетика української народної балади https://www.libr.dp.ua/text/mandr2009_5_Kozlovskuj.pdf

7. Пилипчук С. "Блискавка, що нагло освітлює найглибші тайники людської душі...": баладознавчі роздуми Івана Франка. Українське літературознавство. 2012. Випуск 76. С. 155-166.

8. Чуй А. Народні балади про кохання: поетика образів та символів <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6806/1/Chuy.pdf>

Тема 7

Народна історична пісня. Пісня-хроніка

1. Жанрові особливості.
2. Історико-хронологічні цикли історичних пісень.
3. Провідні мотиви та образи пісень-хронік.

Семінарське заняття

Історична пісня як жанр героїчного епосу.

Пісня-хроніка

1. Історична пісня. Жанрові особливості.
2. Тематична класифікація, художні особливості.
3. Пісня-хроніка. Особливості жанру.
4. Тематична класифікація, художні особливості.
5. Збирання, публікації, дослідження історичних пісень та пісень-хронік.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати статтю Павлової А. "Співанка-хроніка: специфіка фольклорної традиції".
2. Здійснити ідейно-художній аналіз історичних пісень: "В Цариграді на риночку", "Ходить турчин по риночку", "Що сі в полі забіліло?", "Отамане, батьку наш", "Чи не той то хміль"

(Пісня про Богдана Хмельницького), "Ой на горі да женці жнуть", "Ой ти, Морозенку", "Ой був на Січі старий козак", "Ой попід гай зелененький" (Пісня про смерть Олекси Довбуша), "За Сибіром сонце сходить" (Пісня про Устима Кармалюка).

3. На власний вибір підібрати тексти пісень-хронік та здійснити ідейно-художній аналіз.

Контрольні запитання

1. У чому полягає специфіка історичних пісень як жанру героїчного епосу?

2. Як поєднання ліричного та епічного начал формує художню природу історичної пісні?

3. За яким принципом здійснюється класифікація історичних пісень у сучасній фольклористиці?

4. Чому хронологічний принцип є ефективним для систематизації історичних пісень?

5. У чому полягає специфіка історичних пісень доби козаччини?

6. Які мотиви домінують у піснях про боротьбу проти турецько-татарських нападів?

7. Чому тема національно-визвольної боротьби є наскрізною для кількох циклів історичних пісень?

8. Як історичні пісні відображають взаємозв'язок між історичними подіями та народною свідомістю?

9. Чи можна вважати історичні пісні засобом формування національної ідентичності? Обґрунтуйте відповідь.

10. У чому полягає відмінність поезики історичних пісень від дум?

11. Як строфічна структура і рівноскладовий вірш впливають на виконання історичних пісень?

12. Як сталі епітети формують художню мову історичних пісень?

13. Як змінюється роль героя в історичних піснях різних історичних періодів?

14. Чи можна вважати історичні пісні відображенням еволюції національної свідомості? Обґрунтуйте відповідь.

15. Чому співанки-хроніки виникають саме під безпосереднім емоційним впливом подій? Як це позначається на їхньому змісті та формі?

16. Як соціальне походження героїв впливає на ідейно-тематичне спрямування співанок-хронік?

17. Чому документальність і достовірність є важливими ознаками співанок-хронік?

18. Чи можна вважати співанки-хроніки своєрідною формою усної "документалістики"? Обґрунтуйте відповідь.

19. У чому полягає значення формули "вірна правда" для жанрової специфіки співанок-хронік?

20. Яку функцію виконує вказівка на авторство у співанках-хроніках?

21. Чому фіксація імені автора, співака чи навіть записувача є важливою для дослідників фольклору?

22. Що таке сфрагіда і яку роль вона відіграє у співанках-хроніках?

23. Чи можна вважати авторські підписи в співанках-хроніках проявом індивідуалізації фольклору? Обґрунтуйте відповідь.

24. За яким принципом здійснюється тематична класифікація співанок-хронік?

25. Які особливості мають співанки-хроніки з історичною підосноюю?

26. У чому полягає специфіка соціально-побутових співанок-хронік?

27. Які соціальні проблеми найчастіше порушуються у соціально-побутових співанках-хроніках?

28. Які основні теми охоплює цикл родинно-побутових співанок-хронік?

29. У чому полягає значення типової композиції для організації співанки-хроніки?

30. Яку функцію виконує зачин (заспів) у співанках-хроніках?

31. У чому полягає роль ліричних відступів у структурі співанок-хронік?

32. Як кінцівки співанок-хронік перегукуються із зачинами?

33. Що таке палілогія і яку функцію вона виконує у співанках-хроніках?

34. Які мовно-стильові особливості є характерними для співанок-хронік?

Рекомендована література

1. Героїчний епос українського народу. Хрестоматія. Київ: Либідь, 1993. 432 с.
2. Дмитренко М. Українські народні історичні пісні як об'єкт дослідження. Народознавчі зошити. 1-2. 2009. С. 135-146.
3. Історичні пісні: збірник. Упоряд. І. Березовський та ін.; нотний матеріал упоряд. А. Гуменюк. Київ : Видво АН УРСР, 1961. 1067 с.
4. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова: сборник: в 2-х т. Т. 1. КИЇВ, 1874-1875.
5. Кравцова Г. Пісні-хроніки періоду національно-визвольних змагань ХХ ст.: теми, мотиви, образи (на матеріалах, зібраних у Стрийському районі). Народознавчі зошити. 5 (149). 2019. С. 1191-1199.
6. Куліш П. "Записки о Южной Руси" <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=4392>
7. Павленко І. Історичні пісні Запоріжжя: регіональні особливості та шляхи розвитку. Запоріжжя: Тандем-У, 2003. 208 с.
8. Павлова А. Співанка-хроніка: специфіка фольклорної традиції <https://dissertation.com.ua/node/673810>
9. Павлова А. Співанка-хроніка в контексті етнокультурної традиції українства. Ірпінь-Кам'янець-Подільський, 2021. 184 с.
10. Рильський М. Література і народна творчість. Київ, 1956. С. 29-54. <https://www.ukrlib.com.ua/krstat/printout.php?id=13>
11. Снігирьова Л. Ліро-епічний герой українських народних історичних пісень XV - початку XVIII ст. Народознавчі зошити. 2 (104). 2012. С. 277-285. <https://nz.lviv.ua/archiv/2012-2/13.pdf>
12. Снігирьова Л.М. Українські народні історичні пісні: поетика тексту. Монографія. Сімферополь: Аріал, 2011. 232 с.
13. Чікало О. Історичні пісні-хроніки ХХ ст.: традиційність сюжетики та інноваційність ідейно-тематичного змісту. Народознавчі зошити. 1-2. 2009. С. 184-190.
14. Чікало О. Своєрідність відображення національно-визвольної боротьби українського народу в піснях-хроніках періоду ОУН і УПА. Мандрівець. Львів, 2010. № 4. С. 61-65.
15. Чікало О. Українські пісні-хроніки: жанрово-тематичний аспект. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. 228 с.

III. Схема формування оцінки змістової частини II. "Неказкова проза. Народний ліро-епос"

Форми оцінювання студентів:

✓ семестрове оцінювання:

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки** – результати навчання (знання 1.1-1.3), що складає 40% від загальної оцінки, та **оцінювання практичної підготовки** – результати навчання (вміння 2.1-2.5); (комунікація 3.1-3.3); (автономність та відповідальність 4.1-4.5), що складає 60% загальної оцінки.

Оцінювання семестрової роботи тематичного блоку "Неказкова проза. Народний ліро-епос"

Види робіт та форми їх контролю	Результати навчання які оцінюються	Кількість занять	Кількість балів за вид роботи		Сумарна кількість балів за семестр	
			максимальна	мінімальна для позитивної оцінки	максимальна	Мінімальна для позитивної оцінки
Частина II.: Неказкова проза. Народний ліро-епос						
Відповідь на семінарському занятті	РН 1.1-1.3; РН 2.1-2.5; РН 3.1-3.3; РН 4.1- 4.5	8	2	1	16	8
Бліц-опитування	РН 1.1-1.3; РН 2.1-2.5; РН 3.1-3.3.	4	1	1	4	4
Презентація	РН 1.1, 1,3; РН 2.1, 2.2, 2.4, 2.5; РН 3.2; РН 4.1-4.5	1	5	3	5	3
Контрольна робота	РН 1.1-1.3; РН 2.1-2.5; РН 3.1; РН 4.1- 4.5	1	5	3	5	3
Усього за частиною II					30	18

Оцінювання за частиною II формує 50% сумарної оцінки за семестр (максимальний – 30 балів, мінімальний – 18), які сумуються із балами оцінювання за частиною I (максимальний – 30, мінімальний – 18).

✓ **підсумкове оцінювання:**

Підсумкове оцінювання проводиться у формі іспиту:

- максимальна кількість балів на іспиті – 40 балів, мінімальна кількість балів (позитивна оцінка), які додаються до семестрових – 24 бали (*60% максимальної кількості балів, відведених на екзамен*);
- на іспиті оцінюються усі результати навчання за дисципліною;
- іспит проводиться у формі письмового тесту: 40 питань закритої та відкритої форми, які оцінюються 1 балом.

Організація оцінювання

Протягом семестру після лекцій із відповідних тем проводяться семінарські заняття, на яких здійснюється оцінювання відповідно до видів робіт та форми контролю, описаних у п. "Форми оцінювання студентів".

Студенти, які набрали за двома частинами сумарно меншу кількість балів, ніж *критично-розрахунковий мінімум* – 36 балів, до складання іспиту не допускаються. Для студентів, які упродовж семестру не досягли мінімального рубіжного рівня оцінки за частинами дисципліни (Частина I – 30 балів; Частина II – 30 балів) у кінці семестру проводиться додаткова контрольна робота або оцінюються реферати, презентації та інші форми роботи за темами курсу. Максимальна оцінка за додаткові форми оцінювання не може перевищувати 40% максимальної підсумкової суми балів за семестр (Частина I – 18 балів; Частина II – 18 балів).

Семестрову підсумкову оцінку формують бали, отримані студентом у процесі виконання заявлених видів та форм навчання, та бали, отримані на іспиті, максимальний розподіл здійснюється за таким алгоритмом: *60 балів (60%) – семестровий контроль і 40 балів (40%) – іспит*).

	Бали за семестр		Бали на іспиті	Підсумкова оцінка
	Частина I	Частина II		
Мінімум	18	18	24	60
Максимум	30	30	40	100

Якщо студент на іспиті набрав менше **24 балів** (а це 60% від 40 балів, відведених на екзамен), то вони **не додаються** до семестрової оцінки незалежно від кількості балів, отриманих під час семестру, а в екзаменаційній відомості у графі "результуюча оцінка" переноситься лише кількість балів, отриманих під час семестру.

Критерії оцінювання

1. Усна відповідь

2 бали – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов'язкову та додаткову літературу;

1 бал – студент загалом володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, не спирається на необхідну навчальну літературу, має у відповіді суттєві неточності.

2. Бліц-опитування

1 бал – відповідь студента чітка, коректна й аргументована.

3. Презентація

5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, презентація відповідає заявленій темі, виконана із дотриманням усіх технологічних та методологічних вимог. Слайди вибудовані у логічній послідовності, яка сприяє засвоєнню пропонованого демонстрованого матеріалу. Джерельна база представлена основними методологічними працями. Графіка методично доповнює текст. У тексті відсутні орфографічні граматичні, стилістичні та фактологічні помилки, дотримано прийнятих правил скорочень. Презентація не переобтяжена фактологічним матеріалом, демонструє самостійність, достовірність проведеного дослідження;

4 бали - студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, презентація відповідає заявленій темі, виконана із дотриманням усіх технологічних та

методологічних вимог. Слайди вибудовані у логічній послідовності, яка сприяє засвоєнню пропонованого демонстрованого матеріалу. Джерельна база представлена основними методологічними працями. Графіка методично доповнює текст. У тексті допущено 2-3 технічні помилки, але відсутні орфографічні граматичні, стилістичні та фактологічні помилки, дотримано прийнятих правил скорочень. Презентація не переобтяжена фактологічним матеріалом, демонструє самостійність, достовірність проведеного дослідження;

3 бали - студент володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, викладає його поверхово, не розкриває зміст поставленого завдання, презентація відповідає заявленій темі, але виконана із частковим дотриманням технологічних та методологічних вимог. Джерельна база представлена фрагментарно. Графіка швидше відволікає ніж методично доповнює текст. У тексті допущено орфографічні граматичні, стилістичні та фактологічні помилки, не дотримано прийнятих правил скорочень. Презентація не демонструє самостійність, достовірність проведеного дослідження;

2-1 бали – студент не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Матеріал презентації подано недбало із порушенням усіх норм підготовки презентації. Презентація не демонструє самостійність у виконанні завдань; робота не зараховується.

4. Контрольна робота

5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, демонструє самостійність і достовірність;

4 бали – студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, розкриває зміст поставленого завдання, демонструє самостійність та достовірність; допускаються несуттєві неточності;

3 бали – загалом володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань і самостійності, робота містить суттєві неточності;

2-1 бали – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань; демонструє несамостійність у виконанні завдань.

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ ПРОМІЖНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Контрольна робота

1. Час виникнення історичних пісень:
  - а) XI ст.;
  - б) XII ст.;
  - в) XVст.;
  - г) XIV ст.
2. Термін "історичні пісні" увів:
  - а) М.Драгоманов;
  - б) М.Гоголь;
  - в) В.Антонович;
  - г) П.Куліш.
3. Хто з дослідників вперше виділив пісні-хроніки як окремий жанр:
  - а) Ф.Колесса;
  - б) В.Гнатюк;
  - в) О.Дей;
  - г) С.Грица.
4. Які риси притаманні баладі:
  - а) Історизм та дидактичність;
  - б) Орієнтація на вигадку та епічність;
  - в) Реалізм та розлогість дій;
  - г) Трагізм і драматизм.
5. Найґрунтовніше видання дум у XX ст. належить:
  - а) М.Рильському;
  - б) О.Дею;

- в) К.Грушевській;
  - г) Д.Яворницькому.
6. Чим бувальщина відрізняється від народного оповідання:
- а) Наявністю фантастичного компонента;
  - б) Частковою дистанцією;
  - в) Кількістю сюжетних ліній;
  - г) Манерою виконання.
7. Епічна часова дистанція бувальщин:
- а) Тільки теперішній час;
  - б) Відносно недавній або теперішній час;
  - в) Менш давній час;
  - г) Дуже давній час.
8. Легенди про походження річок, гір, морів це:
- а) Топонімічні легенди;
  - б) Топографічні легенди;
  - в) Етимологічні легенди;
  - г) Космогонічні легенди.
9. Перша тематична класифікація легенд була здійснена:
- а) П.Кулішем;
  - б) П.Чубинським;
  - в) М.Драгомановим;
  - г) В.Гнатюком.
10. Цикл легенд про Шолудивого Буняку належить до групи:
- а) Легенди періоду Київської Русі;
  - б) Легенди періоду національно-визвольних рухів 17-18 ст.;
  - в) Легенди доби Козаччини;
  - г) Легенди доісторичних часів.

IV. Контрольні запитання до курсу

1. Як називалися збірники, у яких укладали легенди?
2. Який збірник легенд виник у Київській Русі?
3. Як Ф. Колесса визначав легенду?
4. Чому легенда втратила суто релігійний характер?
5. Які вірування вплинули на формування легенд у слов'ян?
6. З яких типів міфів походить більшість народних легенд?
7. У чому полягає особливість поєднання язичницького і християнського світоглядів у легендах?
8. Які основні ознаки легенди як жанру?
9. За яким принципом класифікував легенди М. Драгоманов?
10. Які тематичні групи виділив Г. Булашев?
11. На чому ґрунтується класифікація Ф. Колесси?
12. Які тематичні групи легенд запропонував М. Грушевський?
13. Як класифікував легенди О. Дей?
14. Які художні прийоми (наприклад, метаморфоза, антропоморфізація) визначають специфіку легенди і як вони працюють у тексті?
15. Чому легенди мають спрямованість на вірогідність подій, попри наявність фантастичних елементів?
16. Як впливає "мандрівність" сюжетів на формування українських легенд?
17. Які елементи дохристиянських вірувань збереглися у міфологічних легендах?
18. Що таке тератоморфні легенди і які образи для них характерні?
19. Що таке етіологічні легенди і яку функцію вони виконують?
20. Як у легендах пояснюється походження природних явищ (наприклад, грому, гір)?
21. Яку роль відіграє метаморфоза в етіологічних легендах?
22. Як у легендах відображено уявлення про русалок і мавок?
23. У чому особливість космогонічних апокрифічних легенд?

24. Яку роль відіграє образ Сатанаїла у творенні світу за народними легендами?
25. У чому полягає специфіка антропологічних легенд про створення людини?
26. Яке значення має боротьба між Богом і Сатаною в апокрифічних легендах?
27. Які особливості мають старозавітні легенди у народній традиції?
28. Як у легендах трансформується біблійний сюжет про Потоп?
29. Що таке новозавітні легенди і які тематичні групи вони охоплюють?
30. Як у легендах описується боротьба добра і зла перед кінцем світу?
31. Як у народних легендах змальовується Страшний суд?
32. Що пояснюють топонімічні та етимологічні легенди?
33. Чим відрізняються топографічні легенди від інших?
34. Чому деякі історичні легенди мають апокрифічний характер?
35. Які риси богатиря притаманні героям історичних легенд?
36. Які версії походження козаків подано в народних легендах?
37. Якими надприродними здібностями наділялися запорожці?
38. Хто такі характерники і яку роль вони відігравали в легендах?
39. Чому постать Івана Сірка є особливо популярною в легендах?
40. Чому в історичних легендах важливе конкретне місце подій?
41. Які історичні події стали основою героїко-патріотичних легенд XVII–XVIII ст.?
42. Чим перекази відрізняються від казок і легенд?
43. Які основні риси історичних переказів?
44. Які історичні постаті ідеалізуються в переказах?
45. Як у переказах змальовано постать Богдана Хмельницького?
46. Де зафіксовані найдавніші перекази?
47. Які збірники історичних переказів було видано у XIX–XX століттях?
48. Чим народні оповідання подібні до переказів?

49. Які підгрупи входять до історичних оповідань?
50. Які теми охоплюють суспільно-побутові оповідання?
51. Що входить до родинно-побутових оповідань?
52. Які сучасні теми відображаються в народних оповіданнях?
53. Які жанрові ознаки народних оповідань виділяє К. Чистов?
54. Яка основна відмінність бувальщин від народних оповідань?
55. Чому назва "бувальщина" підкреслює достовірність подій?
56. Які явища описуються у бувальщинах?
57. Які елементи давніх вірувань збереглися у бувальщинах?
58. Про що розповідають бувальщини, пов'язані з магією?
59. Як технічний прогрес вплинув на тематику бувальщин?
60. Які нові образи з'явилися у сучасних бувальщинах?
61. Що таке думи як жанр народної творчості?
62. Чому думи вважаються ліро-епічним жанром?
63. Які ознаки свідчать про епічний характер дум?
64. Як у думах проявляється ліризм?
65. Які особливості має віршова форма дум?
66. Що означає астрофічність дум?
67. У чому полягає своєрідність поезики дум?
68. Які художні засоби використовуються в думах?
69. Яку функцію виконують заспіви у думах?
70. Яким є стиль дум і чим він досягається?
71. Які принципи найчастіше використовувалися для класифікації дум?
72. У чому полягала сутність хронологічного принципу класифікації дум?
73. У чому полягає перевага тематичного принципу класифікації дум?
74. На які тематичні групи поділив думи Ф. Колесса?
75. Яка основна тема дум періоду національно-визвольної війни 1648 - 1654 рр.?
76. Які теми та проблеми порушуються в суспільно-побутових думах?
77. Хто вперше опублікував мелодію думи і в якому виданні?
78. Яку роль відігравали кобзарі в житті українського суспільства?

79. З якого слова походить термін "балада" і що він означав спочатку?

80. Чому виникають труднощі у визначенні жанру балади?

81. У чому полягає особливість поезики народної балади?

82. Чим балада відрізняється від легенди та історичної пісні?

83. Хто є героями народних балад?

84. Які основні мотиви українських народних балад?

85. У чому полягає подібність і відмінність історичних пісень і дум?

86. Як ритмомелодична будова впливає на виконання історичних пісень?

87. У чому проявляється епічність історичних пісень?

88. Яку роль відіграють фабула і сюжет у побудові історичних пісень?

89. Чому ліричне начало в історичних піснях відсунуте на другий план?

90. Які особливості має тематична група пісень про козацько-польські війни?

91. У чому полягає специфіка історичних пісень періоду Коліївщини та Гайдамаччини?

92. Як у співанках-хроніках відображено визвольну боротьбу західноукраїнського населення?

93. Чому образи народних месників займають важливе місце в історичних співанках-хроніках?

94. Як у родинно-побутових співанках-хроніках розкриваються психологічні конфлікти?

95. Які структурні елементи формують композицію співанки-хроніки? Які основні елементи можна виділити у структурі зачину?

96. Яку роль відіграють епічні кліше та паралелізми у викладі сюжету?

97. Які типи формул зачинів є характерними для співанок-хронік?

98. Як усна і письмова форми побутування співанок-хронік впливають на їх збереження та поширення?

99. Як розподіляється тематика співанок-хронік між чоловіками та жінками-авторами?

100. У чому полягає значення формульності кінцівок у співанках-хроніках?

V. Порівняльні таблиці

Таблиця 1

Жанрова матриця неказкової прози

Жанр	Епічна дистанція	Епічний ракурс	Фантастика	Достовірність для оповідача	Час подій
Легенда	Велика (давнє минуле)	Позитивна (вірить)	Обов'язкова	Висока	Давній або міфічний
Переказ	Середня (минуле)	Нейтральна	Мінімальна або відсутня	Висока	Конкретне історичне
Народне оповідання	Мала (недавнє)	Нейтральна	Відсутня	Висока	Недавнє або сучасне
Бувальщина	Мала або нульова	Позитивна (вірить)	Присутня (надприродне)	Висока	Відносно недавнє

Таблиця 2

Дума / Народна балада /

Історична пісня: порівняльні ознаки

Ознака	Дума	Народна балада	Історична пісня
Рід	Ліро-епос	Ліро-епос (з драматичним елементом)	Ліро-епос
Вірш	Астрофічний, нерівноскладовий, речитатив	Строфічний, рівноскладовий	Строфічний, рівноскладовий
Виконавець	Кобзар / лірник (сліпий мандрівний співець)	Будь-хто, колективне виконання	Будь-хто, колективне виконання
Муз. супровід	Кобза, бандура, ліра – обов'язковий	Може без супроводу	Може без супроводу
Головний герой	Козак, невільник, воїн	Звичайна людина	Реальна історична особа

Ознака	Дума	Народна балада	Історична пісня
Провідний конфлікт	Боротьба за свободу, вірність	Сімейний, любовний, трагічний	Національно-визвольний
Завершення	Оптимістичне або героїчне	Трагічне	Героїчне або сумне
Географія	Суто українське явище	Поширена в усіх народів	Поширена в усіх народів

Таблиця 3

Дослідники неказкової прози та ліро-епосу і їхній внесок

Дослідник	Роки життя	Основний внесок
М. Драгоманов	1841–1895	Перша тематична класифікація легенд і переказів; збірник "Малоруські народні перекази й оповідання" (1876)
П. Чубинський	1839–1884	Масштабна польова експедиція, видання "Трудів етнографічно-статистичної експедиції" (1872–1878)
В. Гнатюк	1871–1926	Збір і публікація легенд, демонологічних оповідань, народних переказів; "Знадоби до української демонології"
Ф. Колесса	1871–1947	Дослідження дум, визначення жанрових ознак; "Українські народні думи" (1920); класифікація легенд
К. Грушевська	1900–1943	Фундаментальне видання "Українські народні думи" у двох томах (1927, 1931) (виявлення та наукова систематизація варіантів історичних дум)
С. Мишанич	1936–2005	Теорія народного оповідання; поняття епічного ракурсу і дистанції; "Усні народні оповідання" (1986)
О. Дей	1921–1995	Дослідження балади; визначення жанру; "Українська народна балада" (1986); класифікація пісень-хронік
С. Грица	1929–2014	Дослідження мелосу дум, кобзарської традиції; "Мелос української народної епіки" (1979)
В. Давидюк	нар. 1948	Дослідження міфологічної легенди; "Українська міфологічна легенда" (1992); "Первісна міфологія українського фольклору"
Н. Ярмоленко	сучасна	Монографія "Український усний героїчний епос: динаміка традиції" (2010); дослідження дум

VI. Творчі та аналітичні завдання

Цей розділ містить завдання підвищеного рівня складності, що розвивають аналітичне, критичне та творче мислення. Вони можуть використовуватися як додаткові форми контролю, завдання для самостійної роботи або матеріал для індивідуальних проєктів.

Завдання 1. "Паспорт фольклорного тексту"

Мета: навчитися самостійно визначати жанрову природу тексту на основі системи ознак.

Інструкція: отримайте уривок тексту (викладач роздає картки або публікує в системі). Не знаючи заздалегідь жанру, заповніть "паспорт" за такими пунктами:

Параметр	Ваша відповідь та обґрунтування
Жанр (та підвид)	
Епічна дистанція	
Епічний ракурс оповідача	
Наявність фантастичного елемента	
Ступінь достовірності для оповідача	
Час описуваних подій	
Регіон побутування (якщо визначається)	
Ключові художні засоби	
Зв'язок з іншими жанрами (контамінація?)	

Тексти для аналізу (на вибір викладача): уривки з легенд, переказів, бувальщин і народних оповідань різних регіонів (тексти зі збірок В. Гнатюка, П. Чубинського, Б. Грінченка, М. Левченка та ін.).

Завдання 2. "Знайди контамінацію"

Мета: виявити жанрову дифузію в конкретних текстах.

Інструкція: прочитайте наведені нижче два тексти. Визначте, ознаки яких жанрів поєднуються в кожному з них. Наведіть конкретні цитати або деталі тексту на підтвердження.

Питання для аналізу:

- Які жанрові ознаки є основними, а які – запозиченими?
- Що стало причиною жанрового "змішування" – особливості теми, регіональна традиція, особистість оповідача?
- Чи змінюється функція тексту в результаті контамінації?

Завдання 3. "Польовий запис: сучасна бувальщина"

Мета: набути навичок фольклористичного запису; усвідомити живе побутування жанру.

Інструкція: запишіть від родича, сусіда або знайомого одну розповідь про незвичайну подію (сон, що справдився; зустріч із незрозумілим явищем; "прикмета" тощо). Оформіть запис за таким планом:

Елемент запису	Зміст
Ім'я та вік інформанта	(можна анонімно)
Місце й дата запису	
Текст (дослівний)	
Жанр та обґрунтування	
Паралелі з відомими текстами	
Висновок: чи є жанр живим сьогодні?	

Завдання 4. "Дума сьогодні"

Мета: простежити трансформацію кобзарської традиції в сучасній культурі.

Інструкція: знайдіть у відкритому доступі (YouTube, soundcloud, архіви) запис сучасного виконавця дум або кобзаря й напишіть рецензію (1–1,5 стор.) за планом:

- Хто виконавець? Коротка довідка.

– Яку думу виконано? До якого тематичного циклу вона належить?

– Чи дотримується виконавець традиційних ознак жанру (речитатив, астрофічність, інструмент)?

– Що змінилося порівняно з архівними записами кобзарів XIX–XX ст.?

– Власна оцінка: наскільки вдало збережено традицію?

Рекомендовані ресурси: канал "Кобзарський цех", архіви ІМФЕ НАН України, записи Г. Ткаченка, Т. Компаніченка.

Завдання 5. "Сучасний фольклор воєнного часу"

Мета: усвідомити актуальність фольклористики як науки; простежити трансформацію жанрів у сучасних умовах.

Інструкція: знайдіть у пресі, соцмережах або від очевидців один текст, що належить до усного народного побутування під час повномасштабного вторгнення 2022–2024 рр. (легенда про "Привид Києва", ППО, пісня-хроніка, сучасне оповідання тощо). Визначте:

– До якого жанру належить текст? Обґрунтуйте.

– Які традиційні фольклорні мотиви в ньому актуалізуються?

– Які нові образи, реалії, лексика з'являються?

– Яку функцію виконує цей текст у сучасному суспільстві?

VII. Схеми жанрової системи народного епосу

Наведена нижче схема унаочнює місце і взаємозв'язки жанрів, що вивчаються у тематичному блоці "Неказкова проза. Народний ліро-епос", у загальній системі українського народного епосу.

НАРОДНА СЛОВЕСНІСТЬ			
	НАРОДНА ПРОЗА		
		КАЗКОВА ПРОЗА	казка (чарівна, соціально-побутова, про тварин), легендарна казка
		НЕКАЗКОВА ПРОЗА	легенда (міфологічна, апокрифічна, історико-героїчна) переказ (про Київську Русь, козацький, регіональний) народне оповідання (меморат, хроніка, суспільно-побутове) бувальщина (демонологічна, сучасна)
	НАРОДНИЙ ЛІРО-ЕПОС		
		ДУМИ	цикли: невільницький, козацький, суспільно-побутовий
		БАЛАДИ	родинні, соціальні, фантастичні, пов'язані з природою
		ІСТОРИЧНІ ПІСНІ	цикли: дотатарський, ординський, козацький, гайдамацький, новітній
		ПІСНІ-ХРОНІКИ	історичні, соціально-побутові, родинно-побутові

Примітка: стрілки взаємозв'язків між жанрами (контамінація) позначено у таблиці умовно. Детальніше про міжжанрові зв'язки – у розділі III та словнику.

VIII. Словник основних термінів

Анафора – стилістичний прийом, що полягає у повторенні одного й того самого слова або групи слів на початку суміжних рядків, строф чи речень; широко використовується в думах для підсилення емоційного впливу.

Антропоморфізація – наділення природних явищ, тварин, рослин або предметів людськими рисами, почуттями та поведінкою; характерна для усної словесності, зокрема казки, легенди та переказу.

Апокрифічна легенда – різновид легенди, пов'язаний із біблійними та церковними сюжетами, але збагачений народною фантазією та дохристиянськими елементами; поєднує канонічні та позаканонічні уявлення.

Астрофічність – відсутність чіткого поділу тексту на рівні строфи; характерна риса дум, в яких рядки об'єднуються у тиради (групи) різного обсягу залежно від змісту.

Бувальщина – різновид усної народної прози, коротка розповідь про незвичайну або надприродну подію, що нібито справді відбулася; вирізняється наявністю фантастичного компонента й відносно недавнім часом подій.

Демонологічна легенда – різновид міфологічної легенди, присвячений оповідам про надприродних істот народної демонології: мавок, русалок, домовиків, водяників, чортів тощо.

Дума – самобутній жанр українського народного ліро-епосу, що виконується речитативом під акомпанемент кобзи, бандури чи ліри; відзначається астрофічністю, тематичними циклами козацької доби й особливою поетикою.

Епічна дистанція – часова і просторова віддаленість описуваних у фольклорному творі подій від моменту їх розповіді; один із ключових критеріїв розмежування жанрів неказкової прози (за С. Мишаничем).

Епічний ракурс – позиція оповідача щодо зображуваних подій та ступінь його віри в їх достовірність; разом з епічною дистанцією слугує критерієм жанрового аналізу прозових текстів.

Есхатологічні легенди – різновид апокрифічних легенд про кінець світу, Страшний суд, потойбічне життя; поєднують біблійні та народні уявлення про долю людства.

Етіологічна легенда – різновид легенди, що пояснює походження природних явищ, тварин, рослин, географічних об'єктів або звичаїв; базується на архаїчному світогляді й анімістичних уявленнях.

Заплачка – початкова частина думи, що виконується у повільному темпі й має ліричний, медитативний характер; налаштовує слухача на сприйняття основного змісту твору.

Контамінація (жанрова) – взаємопроникнення та змішування ознак різних фольклорних жанрів в одному тексті; зумовлює розмитість жанрових меж у неказковій прозі та ліро-епосі.

Легенда – жанр неказкової прози, основою якого є розповідь про надприродні події або явища, що подається як правдива; поєднує фантастичне й реальне, пов'язане з релігійними, міфологічними або історичними уявленнями народу.

Мандрівний сюжет – фольклорний сюжет або мотив, що побутує у різних народів світу з варіантними змінами; свідчить про культурні контакти та типологічну спорідненість фольклорних традицій.

Меморат – різновид народного оповідання у вигляді особистого спогаду, розповідь від першої особи про пережиту незвичайну подію; термін введений К. Лімою-Нільссоном.

Метаморфоза – перетворення людини на тварину, рослину, природне явище або предмет; поширений художній прийом у легендах та баладах, що символізує кару, прокляття або трагічну долю.

Народна балада – ліро-епічний жанр фольклору, що поєднує епічну оповідь, ліричну емоційність та драматичну напругу; характеризується трагічністю, конфліктом і зображенням звичайних людей у виняткових обставинах.

Народне оповідання – жанр усної прозової творчості, розповідь про реальні або вигадані події з недавнього минулого чи сучасності; відзначається достовірністю, конкретністю, прив'язкою до часу й місця.

Неказкова проза – сукупність жанрів усної прозової народної творчості, що претендують на зображення дійсності (на

відміну від казки); включає легенду, переказ, народне оповідання, бувальщину та ін.

Паліологія – стилістичний прийом повтору слова або словосполучення наприкінці одного і на початку наступного рядка або речення; використовується у співанках-хроніках для підсилення ритмічності й виразності.

Переказ – жанр неказкової прози, усна розповідь про реальні або вигадані події минулого, пов'язані з конкретними особами, місцями чи явищами; відрізняється від легенди відсутністю (або мінімумом) фантастичного елемента.

Речитатив – спосіб вокального виконання, що є проміжним між співом і декламацією; притаманний думам і визначає їх особливу мелодійну структуру.

Славословіє – заключна частина думи, що має урочистий, хвалебний характер; прославляє героя або завершує твір побажанням слухачам; виконується у прискореному темпі.

Співанка-хроніка (пісня-хроніка) – різновид народної пісні-оповіді, що виникає під безпосереднім враженням від конкретної події; відзначається документальністю, вказівкою на авторство та формулою "вірна правда".

Сфрагіада – авторський підпис або згадка імені виконавця / записувача в тексті співанки-хроніки; є ознакою індивідуалізації фольклорного твору і важливим джерелом для дослідників.

Тератоморфні легенди – різновид легенд, що розповідають про фантастичних потвор і чудовиськ; виражають архаїчні страхи й уявлення про небезпечні надприродні сили.

Топонімічна легенда – різновид легенди, що пояснює походження назв або особливостей географічних об'єктів (річок, гір, сіл, міст); належить до етіологічного різновиду народної прози.

Характерники – у народних легендах – козаки-чарівники, що володіли надприродними здібностями (невразливість у бою, перетворення, ворожіння); уособлювали архаїчні уявлення про магічну силу воїна-захисника.

ЗМІСТ

I. Загальна характеристика тематичного блоку "Неказкова проза. Народний ліро-епос". Частина II. Навчальної дисципліни "Український фольклор" ...	3
II. Тематичний план лекцій, семінарських занять, завдання для самостійної роботи, контрольні запитання, рекомендована література	6
III. Схема формування оцінки змістової частини II. "Неказкова проза. Народний ліро-епос"	25
IV. Контрольні запитання до курсу	31
V. Порівняльні таблиці	35
VI. Творчі та аналітичні завдання	37
VII. Схема жанрової системи народного епосу	40
VIII. Словник основних термінів	41

Навчальне видання

РУДАКОВА Наталія

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР

Частина II НЕКАЗКОВА ПРОЗА. НАРОДНИЙ ЛІРО-ЕПОС

Методичні рекомендації

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60x84^{1/8}. Обл.-вид. арк. 1,6. Ум. друк. арк. 2,61. Зам. № 226-11801.

Гарнітура Times New Roman. Електронне видання.

Підписано до друку 01.06.26

Видавець і виготовлювач

ВПЦ "Київський університет"

Б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 58; (38044) 239 31 28

e-mail: vpc@knu.ua

<http://vpc.knu.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02